Name :- Rabari Megi Bijal Bhai

Sub. :- Banking & Finance

Sem :- Coc - 1

Subject Code :- MJ - BAF - 102

Roll no. :- 177

PRN no. :- COC2025177

Collage Name :- Shree R.R. Lalan Collage.

Sign. :- M.B. Rabari

M.B. Rabari

2. વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

→ 1. નાના ગ્રાહકો :-

* નાના (Minor) કોણ છે ?

- ભારતમાં ૧૮ વર્ષથી નાની ઉંમરની વ્યક્તિને કાયદા હેઠળ "નાના" કહેવામાં આવે છે. (Indian Majority Act, 1875 અને Indian Contract Act, 1872ની કલમ ૧૧ પ્રમાણે).
- નાના વ્યક્તિ પોતાના નામે કરાર કરી શકતા નથી, એટલે બેન્ક ખાતું પણ પોતાના નામે એકલા ચલાવી શકતા નથી.

☆ નાનાનું બેન્ક ખાતું કેવી રીતે ખોલાય ?

- ખાતું નાનાના નામે ખોલાય પણ તેના માતા-પિતા કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ ગાર્ડિયનની સાથે ખોલવું પડે.
- ખાતાનું નામ આ લખાય આ રીતે :
- "માસ્ટર રાહુલ શાહ (નાના) દ્વારા ગાર્ડિયન શ્રીમતી પાર્વતીબેન શાહ".
- અથવા "મિસ ક્રિષ્ટી પટેલ by Father & Natural Guardian Shri Maheshbhai Patel."

☆ ૧૮ વર્ષ પુરા થાય ત્યારે શું થાય ?

- જ્યારે નાની વ્યક્તિ ૧૮ વર્ષની થાય છે:
- બેન્ક તેને પત્ર લખે છે કે "હવે તમે પુખ્ત થયા છો, નવું KYC કરાવો."
- નવી સહી આપવી પડે.
- જૂનું ખાતું બંધ કરીને નવું ખાતું ખોલવામાં આવે અથવા જૂનું ખાતું જ પુખ્ત ખાતામાં ફેરવાય.

- હવે ગાર્ડિયનની જરૂર નથી, બધું પોતે ચલાવી શકે.

- **મહત્ત્વના નિયમો :-**

- નાના પોતે લોન લઈ શકતા નથી.
- નાના બીજાને લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકતા નથી.
- નાના નોમિની તો બની શકે છે, પણ પૈસા ૧૮ વર્ષ પછી જ મળે.
- આ રીતે બેન્કો નાના ગ્રાહકોના હિતાનું રક્ષણ કરે છે અને કાયદાનું પણ પાલન કરે છે.

2. **અભણ ગ્રાહકો :-**

- **અભણ વ્યક્તિ કોણ છે?**

- જે વાંચી - લખી શકતા નથી અને પોતાનું નામ પણ લખી શકતા નથી, તેને બેન્કિંગમાં "Illiterate Person" કહેવામાં આવે છે. આવી વ્યક્તિ સહી કરવાને બદલે આંગળીની ટીપી આપે છે.

- **આંગળીના ટીપાના નિયમો (RBI અને બેન્કોના નિયમ મુજબ)**

- પુરુષ → ડાબા હાથનો અંગુઠો
- સ્ત્રી → જમણા હાથનો અંગુઠો
- ટીપું લીધા પછી બેન્ક કર્મચારી લખે છે: "Left Thumb Impression of Shri Ramubhai Patel" અથવા "Right Thumb Impression of Smt. Kantaben Desai"

M.B. Rabari

- **ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :-**

- ફોટો જરૂરી (ખાતું ખોલવાના ફોર્મ પર અને SS પત્રક પર)
- ઓળખમાં ઓળખ ૨ સાક્ષીઓ જરૂરી જે લખતા- વાંચતા હોય
- વિડીયો KYC પણ કરાવી શકાય (હવે ઘણી બેંકોમાં ફરજિયાત છે)

3. **અંધ ગ્રાહક :-**

- અભણ વ્યક્તિથી બિલકુલ અલગ - અંધ વ્યક્તિને બેંકમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ગ્રાહક માનવામાં આવે છે, કારણ કે :
- તે વાંચી- લખી શકે છે.
- તે સહી કરી શકે છે.
- કાયદા હેઠળ તેની ક્ષમતા પૂર્ણ છે
- RBI ની સ્પષ્ટ સૂચના છે : "અંધ વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે બેંક ખાતા ખોલવા અને ચલાવવા માટે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે.

- **ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :-**

- સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
- સહી પોતે જ કરે છે
- ફોટો અને KYC નોર્મલ
- જો વ્યક્તિ બ્રેઈલમાં લખી- વાંચી શકતી હોય તો બ્રેઈલ ફોર્મ પણ આપવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ - ૨૮ વર્ષના વિજયભાઈ IT પ્રોફેશનલ છે, જન્મથી અંધ છે. તેઓ HDFC બેંકમાં સેલરી ખાતું ખોલાવે છે. → પોતે જ સહી કરે છે, ચેકબુક લે છે, નેટ બેન્કિંગ ચાલુ કરે છે → બેંક તેમને સ્ક્રીન રિડર સાથે કામ કરતું નેટ બેન્કિંગ આપે છે → ડેબિટ કાર્ડ પર બ્રેઈલમાં લખેલું હોય છે.

M.B. Rabari

ઉદાહરણ – ૫૫ વર્ષના શોભાબેન SBIમાં FD કરાવે છે. → પોતે જ સહી કરે છે → તેમની પાસબુક બ્રેઈલમાં છપાવી આપવામાં આવી છે → વ્યાજના પૈસા તેમના ખાતામાં આવે છે, તેઓ ટોકિંગ ATM માંથી ઉપાડે છે.

5. પરણિત મહિલા ગ્રાહક :–

→ આજે પરણિત મહિલા 100% સ્વતંત્ર ગ્રાહક છે. તે પોતાના નામે ખાતું ખોલી શકે, ચલાવી શકે, લોન લઈ શકે, લોકર લઈ શકે – બધું જ! પતિની પરવાનગી કે સહીની જરૂર નથી.

• ખાતું કેવી રીતે લખાય છે? (વિકલ્પો)

→ આજે ૯૫% મહિલાઓ પોતાના નામે જ ખાતું ખોલાવે છે.

ખાતાનું નામ લખવાની રીત	ઉદાહરણ	ક્યારે વપરાય છે?
માત્ર પોતાના નામે	Smt. Priyanka R. Sah	સૌથી વધુ વપરાતું
પતિના નામ સાથે (પરંપરાગત)	Smt. Priyanka w/o Rajesh-bhai Shah	ગામડે કે જૂની મહિલાઓ પસંદ કરે છે.
મંગળસૂત્ર નામ (કેટલીક જગ્યાએ)	Smt. Priyanka Rajesh-kumar shah.	ગુજરાત–રાજસ્થાનમાં લોકપ્રિય

• ઉદાહરણ 1 – હાઉસવાઈફ ૩૨ વર્ષની નેહાબેન ઘરે જ છે, પતિ વિદેશમાં છે. તેમણે SBIમાં ₹ 50 લાખનું હોમ લોન લીધું છે. → ખાતું નામ: Smt. Neha K. Patel → લોન પોતાના નામે, પતિની સહીની જરૂર નહીં → મહિને EMI પોતે જ ભરે છે.

• ઉદાહરણ 2 – બિઝનેસ વુમન રેખાબેન પોતાનો બ્યુટી પાર્લર ચલાવે છે. HDFCમાં કરંટ ખાતું + ₹ 20 લાખ ઓવરડ્રાફ્ટ

M. B. Rabari

લીધું છે. → ખાતાનું નામ : Rekhaben M. Desai → ચેકબુક, નેટ બેન્કિંગ, ક્રેડિટ કાર્ડ → બધું પોતાના નામે.

5. પાગલ / માનસિક રીતે અસ્વસ્થ ગ્રાહક :-

- (ગુજરાતીમાં - સરળ અને સંપૂર્ણ સમજૂતી + ઉદાહરણો)
- ૧. કાયદાકીય સ્થિતિ (ખૂબ મહત્વની) :-

ભારતીય કરાર કાયદો કહે છે :→ જે વ્યક્તિ માનસિક રીતે સ્વસ્થ નથી અને વસ્તુની સમજ નથી, તે કરાર કરી શકતા નથી. → એટલે તેનું બેન્ક ખાતું એકલું ચલાવી શકાય નહીં અને નવું ખાતું પણ ખોલી શકાય નહીં.

- ૨. બેન્કને "જાણ" થાય તો શું થાય ?

જો બેન્કને ખબર પડે કે ગ્રાહક માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે, તો બેન્ક તરત જ ખાતું ફ્રીઝ (બંધ) કરી દે છે - ન તો જમા ન તો ઉપાડ.

6. જોઈન્ટ ખાતું અને તેના ધારકો :-

- જોઈન્ટ ખાતું શું છે ?

- એક જ ખાતું જેમાં ૨ કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને તેઓ બધા માલિક હોય. સૌથી વધુ પતિ-પત્ની, માતા-પિતા દીકરો, ભાઈ-ભાઈ, બિઝનેસ પાર્ટનર વચ્ચે થાય છે.

M.B. Rabari

❖ જોઈન્ટ ખાતાના ૪ મુખ્ય પ્રકાર :

પ્રકાર	કોણ ચલાવી શકે?	મૃત્યુ પછી શું થાય?
1. Either or Survivor (E or S) સૌથી વધુ પ્રચલિત	બંનેમાંથી કોઈ એક પણ ચલાવી શકે	બાકીની વ્યક્તિને આખું ખાતું મળી જાય છે.
2. Anymore or Survivor બધા કે એક પણ	બધા કે એક પણ ચલાવી શકે	બાકી રહેલા સર્વાઈવરને મળે
3. Jointly / Jointly Operated બધાએ સાથે મળીને	બધાની સહી જરૂરી (ચેક/ઉપાડ માટે)	મૃત્યુ પછી પણ બધાની સહી જરૂરી રહે
4. Former or Survivor પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય	માત્ર પહેલી વ્યક્તિ ચલાવે, બીજા નહીં	પહેલી વ્યક્તિ મરે તો બીજાને મળે

• **ઉદાહરણ :-**

1. પતિ-પત્ની - કોઈ એક મરી જાય તો બીજાને તરત પૈસા મળે.
2. માતા (૭૫ વર્ષ) + દીકરી માતા જીવે ત્યાં સુધી એકલા ચલાવે, પછી દીકરાને.
3. બે ભાઈઓની બિઝનેસ બંનેની સહી વગર કોઈ એક ન નીકળે.
4. દીકરી + પિતા (વિદેશ જતી દીકરી) Anymore or Survivor દીકરી વિદેશમાં હોય તો પિતા ચલાવી શકે.

7. પાર્ટનરશિપ ફર્મ ગ્રાહક :-

• **પાર્ટનરશિપ ફર્મ શું છે?**

બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ મળીને બિઝનેસ ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા. ભારતમાં આ Indian Partnership Act, 1932 હેઠળ ચાલે છે.

M.B. Rabari

- **બેન્કમાં ખાતું કેવી રીતે ખોલાય ?**

ખાતાનું નામ લખાય છે
ફર્મના નામે
અથવા
(M/s. = Messers = પાર્ટનરશિપ ફર્મનું ચિહ્ન)

ઉદાહરણ
M/s. Shreeji Traders
M/S. Patel Brothers

- **ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ**

દસ્તાવેજ	નોંધ
પાર્ટનરશિપ ડીડ	નોટરી કરાવેલી હોવી જોઈએ
ફર્મનું PAN કાર્ડ	ફર્મના નામે જ હોવું જોઈએ.
GST સર્ટિફિકેટ (જો લાગુ હોય)	-
Shop Act / MSME / Udyam રજિસ્ટ્રેશન	-
બધા પાર્ટનરનું KYC (આધાર + PAN)	-
Authority Letter	કોણ ખાતું ચલાવશે તે લખેલું હોવું જોઈએ.
ફર્મની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનો પુરાવો	લાઈટબિલ / રેન્ટ એગ્રીમેન્ટ

8. **હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ ગ્રાહક :-**

- **HUF શું છે ?**

- હિન્દુ, જૈન, શીખ અને બૌદ્ધ કુટુંબ માટે જ છે.
- એક અલગ "કાનૂની વ્યક્તિ" માનવામાં આવે છે.
- આમાં પૈતૃક મિલકત + કુટુંબની કમાણીનો ઉમેરો થાય છે.
- ટેક્સ રિટર્ન અલગ ભરાય છે, PAN અલગ હોય છે.

M.B. Rebari

ખાતાનું નામ લખાય છે	ઉદાહરણ
કર્તા (સૌથી મોટા પુરુષ)નું નામ + (HUF)	Shri Rajeshbhai M. Patel (HUF)
અથવા	Rajeshbhai M. Patel (Karta) Hindu Undivided Family

- ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ (ફરજિયાત) :-

દસ્તાવેજ	નોંધ
• HUFનું PAN કાર્ડ	HUFના નામે જ હોવું જોઈએ.
• HUF ડીડ	નોટરી કરાવેલી અથવા સ્ટેમ્પ પેપર પર
• કર્તાનું KYC (આધાર+PAN)	
• બધા કોપાર્સનર્સની લિસ્ટ + જન્મતારીખ	(કર્તા, પત્ની, દીકરા-દીકરીઓ, પૌત્ર-પૌત્રી)
• કર્તાની ઘોષણા	કે તે કર્તા છે અને કુટુંબ અવિભાજિત છે
• બેંકનું પોતાનું HUF ફોર્મ	SBI, HDFC, ICICI, Axis બધી બેન્કોમાં છે.